

«ԽԱՎՈՒԹՅԱՆ ՀԵՐՄԵՆԵՎՏԻԿԱՅԻ» ԿԱՅԱՑՄԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐԱԼԵՐԸ ԱՏՏԻԿ ՇՐՋԱՆԻ ՀԵՐՄԵՆԵՎՏԻԿԱՅԻ
ԴՔԱՆԱՍՈՒՆԻ ԵԿ ՈՎԱԲՈՒԱՆ ՆԱԽԱՐԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

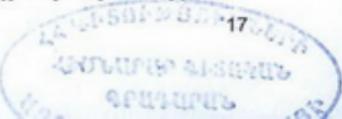
Առաջին քոչարյան

Փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու,
Մաշտոցի անվան Մատէնադարանի ավագ գիտաշխատող

1. Մեկնաբանության խնդիրը և արդեն հերմենուստիկայի՝ մեկնաբանության և-կամ մեկնաբվեստի անհրաժեշտորեն նշանակալի կարիքը նկատվել և նրա պատմական եղելումն իր նախնական կայացման այս կամ այն կերպ ու չափ կազմակերպված արտահայտություններով սկզբնավորվել է դեռ անտիկ շրջանում։ Անտիկ շրջանի իր նախապատմությունում հերմենուստիկան սկզբնավորվելով իր կիրառական դրվագությունը՝ գոյություն է ունեցել տեսական ու գործնական իր բաղադրատարրերի երկմիասնությամբ, եիմնականում կենսագործվելով որպես հունա-լատինական դասական գրականության պրակտիկ մեկնաբանություն։ Հին հույների ստեղծագործություններում հանդիպող էրμηնեա, էրմηնեն, էրմηնենց տերմինների գործածությանը հետևելով, կարելի է բացահայտել հերմենուստիկայի նախագոյնության և ուրեմն՝ կոչման, ըստ այդմ՝ դիտավորության, կերպարանման ու կատարումի հսկությունը²:

¹ Збрізкашевіанізм є відомий як філософський та ідеологічний напрямок в українському філософстві, який виник у кінці XIX століття та поширився в Україні та за її межами. Його засновником вважається Олександр Григорович Блаке (1857–1924). Важливими представниками цього напрямку були Іван Сірота, Іван Кочубей, Іван Франко, Іван Нечуя-Левицький, Іван Павличко, Іван Федоров та інші. Цей напрямок характеризувався поглядами на світ як на органічну систему, де кожна ідея має своє місце та значення. Він відмінно відрізнявся від позитивізму та ідеалізму, акцентуючи увагу на конкретній реальності та її діяльності. Це було відображене в творах таких письменників як Іван Кочубей та Іван Франко.

² Սասևազիտական գրականության մեջ ամբարված է տեսակետ, ըստ որի՝ թե անտիկ շրջանի հիմ հունական տեքստերում ձբրուց և ձբրուն տերմինները առկա են իրենց նույնահիմն, բայց և զանազանակերպ գործածությամբ, այնուամենայնիվ, հերմենուսիկան անտիկ շրջանում և բրիտանեական միջնադարում գոյություն ունեն ոչ որպես ուղղակիրեն «հերմենուսիկա» անվանմաբ: Եվ առաջին անգամ այս հիմ «հերմենուսիկա» (hermeneutica) անվանումով հանդիպում է գերմանացի բոդրական աստվածաբան Դանիանուերի հունարությանը վերաբերող դասախոսություններում (1629), որից հետո ևաս «Արքազան հերմենուսիկա» (Hermeneutica sacra, 1654) աշխատության մեջ Ներմենուսիկայի բուռ պատմությունը, ըստ որոշ հերմենուսների (Վ. Դիլայ, Հ.-Գ. Գաղամեր), սկիզբ է առնում Ռեֆորմացիայի շրջանում, և այս առումով, նրա կազմակիրումն անտիկ և միջնադարյան փուլերը ընդուառ միենի Դանիանուեր (1603-1666): Որոշ մասնագետներ բնորոշում են որպես հերմենուսիկայի նախապատմություն:

Ըստ ավանդության, «հերմենևտիկա» բառի ստուգարանությունը կապվում է հին հունական դիցարանության Հերմեն «աստծո» անվան հետ, որը հունական առասպելաբանության մեջ ներկայանում է որպես հույսների հեթանոսական դիցարանի գերազույն աստծո՝ Զևսի բանքեր: Հերմենը միջնորդ էր Օլիմպոսի «աստվածների» և մարդկանց միջև: Նրա պարտականությունն էր, որպես միջնորդ ու բանքեր, մեկնաբանել, բացատրել հաղորդվող խոսքը՝ աստվածների լեզվից այն թարգմանելով մահկանացու մարդկանց լեզվի: «Աստվածների» խոսքը մարդկանց համար անմատչելի էր, ուստի «աստվածային» խոսքը հաղորդելու համար առարկելով մարդկանց մոտ, նա նաև մեկնաբանում, բացատրում էր հաղորդվող խոսքը, անմահ «աստվածների» լեզվից այն թարգմանելով մահկանացու մարդկանց լեզվի: Դիցապատում իր նախագոյությունում հերմենևտիկան կայանում էր որպես բանավոր խոսքի «թարգմանություն»: Կարելի է ամրագրել, որ անտիկ ու առավել վաղագույն շրջանում՝ իր դիցաբանական և-կամ տվանդապատումային նախապատմությունում հերմենևտիկայի նախագոյության մոդուլը հասկացման է մատչօմն ու մեկնաբանմամբ ներկայանում որպես բանավոր խոսքի թարգմանություն:

Իր դիցապատում նախապատմության մեջ «աստվածային» խոսքը մարդկանց համար մեկնաբանությամբ հասկանալի դարձնող Հերմեն «աստծո» գործից ու անոնցից հերմենևտիկայի առաջացմամբ ու սկզբնավորմամբ՝ նրա նախագոյությունը ընդորշելի է որպես անհասկանալին մեկնելու արվեստ: Այսպիսով, հերմենևտիկայի գոյության կոչումի ու իմաստի դիցապատումային որոշարկմամբ՝ «հերմենևտիկա» տերմինը ստուգարանորեն նշանակում է «մեկնաբանուն»: Առավել ընդարձակ բացորշությամբ՝ կարելի է ամրագրել, որ հերմենևտիկայի նախագոյության կոչումն ու իմաստը դիցապատումային որոշարկմամբ ընդորշելի է որպես աստվածային խառի անհասկանալի իմաստն ու իմաստությունը մահկանացուին մատչելիի սահմաններում մեկնելու արվեստ և որեւն՝ մեկնաբանություն: Իսկ մեկնել ու բացահայտել, հասանելի ու մատչելի դարձնել մարդուն, ըստ իր կարողության, աստվածայինը և նրանում՝ մարդկային բացությանը, հասկացմանն ու ներընկալությանն անթաքույցը, կնշանակի բացահայտել իսկությունը:

Այս առնչությամբ նկատենք, որ *U. Շայրեկերը, ուսումնասիրելով իրն հունական մինչառկարսոյան մտքի ավանդությունը, «իսկություն» (Wahrheit) ասելով՝ հասկանում էր այն որպես «գոյության անթաքույցը»*

կամ «անթաքույց գոյություն»: Այդպես էր նա թարգմանում հունարեն *alet heia* բառը, որն իր հերթին լատիներեն թարգմանվել է *Veritas*³: Իսկությունը որպես այդպիսին, իր բուն իմաստով, անթաքություն (несокրատություն, անդաւագություն) է մարդու նկատմամբ, ուստի այդ հասկացությունն ընդհանրապես նկատի ունի մարդու ներկայությունը գոյում: Այս տեսակետոր, որպես փիլիսոփայության հունական անտիկ շրջանից եկող գոյաբանական ըմբռնում, պնդում է Մ. Հայդեգերը, և այդ տեսակետի ծավալումն է հենց Հ.-Գ. Գալամերի ուսմունքը: Ըստ որում, «անթաքություն» բառով մտածվող հասկացությամբ նկատի է առնվում ինչպես անթաքնություն (несокրատություն, անդաւագություն)՝ անդաւագություն (անդաւագություն) միաստները: Այս թարգմանությունը նկատի ունի Մ. Հայդեգերի «աղեթեյան» որպես «գոյության անթաքություն» ըմբռնման Հ.-Գ. Գալամերի կողմից տրված պարզաբանումը, ըստ որի, Հայդեգերի այս մեկնաբանության մեջ, որպես միասնական, ներկա են և այն, ինչը վերաբերում է իրերին, և՝ այն, ինչը վերաբերում է մարդուն: «Անթաքնությունը և անթաքցնողությունը կապված են միմյանց հետ: Իրերը թաքնվում են իրենք իրենցից, կամ ինչպես ավանդության համաձայն ասում էր Հերակլիտեսը. «Բնությունը սիրում է թաքնվել»: Բայց ճիշտ այդպես խսկ՝ թաքցնելը հասուլ է մարդկային գործունեությանն ու խոսքին: Մարդկային խոսքը հաղորդում է ոչ միայն խսկականը, նրան ծանոթ են և երևութականը, և աղավաղումները, և սուտը: Այսպիսով գոյություն ունի ներքին կապ խսկական գոյության և խսկական խոսքի միջև: Գոյավորի անթաքնությունն արտահայտվում է ասույթի անթաքցնողության մեջ»⁴:

Ինչպես և կարելի է նկատել, արդեն դիցապատում իր նախագոյությունում հերմենևոսիկան ունի իր խսկական գոյության համար եկիմնարարն ու սկզբունքայինը, այն է՝ իր կոչումը և ըստ կոչման՝ կատարումը, որպես հենց խսկության բացահայտում և հենց այնչափ, որչափ հասու է մարդկային կարողությանը: Եվ ըստ իս, հնարավոր է դառնում եզրակացնել, որ արդեն հերմենևոսիկայի

³Տէ՛ս Խайдеггер Մ., Наука и осмысление – Время и бытие, М., 1993, էջ 243:

⁴ Гадамер Г.-Г., Что есть истина? – Логос, Фил.-лит. журнал, М., 1991, с. 32.

դիցապատում նախագոյությունում մեկնահայտելի է «փոկության հերմենևստիկայի»⁵ ասդմնավորումը:

2. Հերմենևստիկայի արդեն ոչ լոկ դիցապատումային, այլև իրական կյանքում եղելումի ակունքները նշմարվում են նույն անտիկ շրջանում և կապված էին առասպեկների ուղղակի և այլարանական մեկնաբանության հետ: Անտիկ և նոյն այս վաղագոյն շրջանում, սակայն արդեն իրական կյանքում իր եղելումի ռազինապատճենում հերմենևստիկան գոյություն ուներ կրոնական դիցաբանական տեքստերի նկատմամբ գործնական կիրառությամբ՝ որպես իմաստների մեկնաբանություն: Աստ՝ «հերմենևստիկայի» նախագոյությունը ներկայանում և հասկացման է մատչցում որպես առասպեկների ուղղակի և այլարանական իմաստների մեկնաբանության պրակտիկա: Այդպիսի իմաստային մեկնություններ էին ինչպես Ապոլլոնի Դեկիխական տաճարում և-կամ այլուր կատարվող գուշակություններն ինքնին, այնպես է՝ այդ գուշակությունների մեկնությունները և, անշուշտ, Օրիենտի, Հոմերոսի ու Հեսփորոսի ստեղծագործությունների մեկնաբանությունները: Նկատելի է, որ սկզբնավորվելով որպես բանավոր խոսքի նկատմամբ կիրառություն, իր առաջացման շրջանից ի վեր հերմենևստիկայի գոյությունը և որեւմն՝ դիտավորությունն ու ըստ այդմ՝ կերպարանում ու կատարումը՝ ներքուստ փոխադեմքատ կարգավորությամբ որպես միասնական, բնորոշելի է երկավիրուն: Մի դեպքում՝ հերմենևստիկայի գոյությունը բնորոշելի է որպես կոնկրետորեն՝ «գուշակություն-խոսքի», որ և սկզբունքորեն տիպականացնելով կարելի է ասել՝ բանավոր խոսքում «ուսկաձի» հասկացում ու մեկնություն: Մյուս դեպքում, որը նաև ներկայանում է որպես առաջինի մասնավոր դեսպր, հերմենևստիկայի գոյությունը բնորոշելի է որպես նոյն այդ բանավոր խոսքում հեղինակի կամ հեղինակային նկատապայականությունը:

3. Հին Հունաստանում հերմենևստիկայի հետագա գոյությունն իրագործվում էր արդեն ոչ միայն բանավոր խոսքի մեկնության տեսքով: Մշակույթի պատմության մեջ հերմենևստիկան դառնում է

⁵ «Բնկության հերմենևստիկայի» հայեցակարգի մասին մաերամասն տե՛ս Քոչարյան Ռ., Հանս-Գեորգ Գայամերի փիլիսոփայական հերմենևստիկան, «ԳԱԹ», Եր., 2006, էջ 211, 217, 220. տե՛ս նաև Քոչարյան Ռ., Պատմությունը և Հերմենևստիկան, Գիրք 1. Սովուս Խորենացու պատմագիտական հայեցակարգը, «Փրինթինֆո», Եր., 2016, էջ 161-186:

⁶ Հերմենևստիկա (hermeneutikē) տերմինը օգտագործում էր նաև Պատմունը, և «Ժմանու»-ում հերմենևստ է կոչվում մարգարեն, որպես հասուն գեր-բանական իմաստի մեկնաբան, իսկ «Ծովա»-ում հերմենևստ է կոչվում բանաստեղծը՝ որպես աստվածների ուղերձների մեկնաբան:

առանձնահատուկ և ուշագրավ մի երևոյթ հատկապես զրի և գրականության առաջացումից հետո, որոնց հետ և կապված է հերմենուսիկայի գոյության իրավունքի ձեռքբերումը որպես մշակութային ամրագրված ֆենոմեն: Գրի ու գրականության առաջացման հետ մեկտեղ առաջ է գալիս գրավոր տեքստի հասկացման ու մեկնաբանության խնդիրը: Ի հայտ էին գալիս հնուց ավանդված տեքստերի մեկնության խնդիրներ: Հին հովուների դայրոցային կրթությունում արդեն իսկ գործնական անհրաժեշտություն էր դարձել մեկնաբաններ Հոմերոսի ու Հեսփորոսի ստեղծագործությունները, դրանցում պատմողաբար հայտնյալ խորհուրդը, բանն ու գործը: Մեկնության խնդիրներն առաջանում էին մի կողմից՝ հռետորության, քերականության ու տրամաբանության հարցերի և մյուս կողմից՝ մանկավարժության, բարոյականության և նույնիսկ քաղաքականության պրակտիկ կարիքների հետ սերտ կապակցված⁷:

Հին Հունաստանում գրականության առաջացումից ու դայրոցներում դասավանդման սկզբնավորումից ի վեր և համբեկաց՝ քերականների կողմից իրականացվում էին նաև մեկնություններ: «Քերականները ծանոթացնելով՝ այլոց՝ կրտսերներին գրական ստեղծագործությունների հետ, հարկավ, պարտավոր էին նախապես հենց իրենք հիմնավոր կերպով հասկանալ ու նաև կարողանալ գնահատել այդ ստեղծագործությունները»: Ահավասիկ, դիտավորություն ունենալով իրենց դասընթացներում ժամանակակից կրտսեր սերնդին, իսկ աշխատություններով՝ նաև ուսումնասեր և ընթերցասեր հետազա սերունդներին ծանոթացնել գրական ստեղծագործությունների հետ, նրանք պետք է հենց իրենք իսկ հիմնավորապես հասկանային, կարողանային գնահատել և ապա՝ որպես նաև սկզբունքորեն ուսուցանելի, պատշաճ մատչելիությամբ մատուցել այդ ստեղծագործությունները: Առաջ էին գալիս բանավոր և գրական տեքստերի մեկնաբանության խնդիրներ: Առաջին ուսումնասիրվող գրական ստեղծագործությունները Հոմերոսի և Հեսփորոսի տեքստերն էին: «Հոմերոսի քերթվածները հունական բոլոր քաղաքներում աստիճանաբար

⁷ Ст. и Шпет Г. Г., Герменевтика и ее проблемы – Контекст 1989, литературно-теоретические исследования, Наука, М., № 232:

⁸ Бласс Фр., Герменевтика и критика, Одесса, 1891, с. 1.

ստանում էին այնպիսի գրքի նշանակություն, որից և սկսվում է կարդալու ուսուցումը»⁹:

Ոչ միայն ուսուցանության շրջանում ու այդ նպատակով՝ դպրոցներում, այլև հույն անհատի ողջ կյանքում էր Հոմերոսը բարոյական և քաղաքական սկզբունքների աղբյուր¹⁰, ուստի և «այդ սկզբունքների կիրառությունը պահանջում էր ոչ միայն տողերի պարզ վերարտադրություն, այլև դրանց մեջնաբանություն»¹¹: Ոչ միայն դպրոցներում՝ սույն դաստիարակչական, բարոյական, քաղաքական քերականական և կամ այլ ուսուցանության նպատակառությամբ, այլև այլուր ու մշտապես կատարվում էին նրա տողերի բարոյական և քաղաքական մեջնաբանություններ: Հոմերոսի և Հեսիոդոսի ստեղծագործություններում պատմվող դիցարանությունը, տեսարանների, դեպքերի և կարագրությունները մեջնության առարկա էին դարձել հին հույնների համար: Մեջնության ենթակա ուսանելի տեքստերի շրջանակում հատկապես Հոմերոսի ստեղծագործությունները նրանց համար նշանակալի էին ոչ միայն կրոնական տեսական աշխարհայացքի ձևափորման համար, այլև բարոյական կենցաղակարության առումով:

Հաս Ֆր. Բլասի, **աստիլյան շրջանի** դպրոցական ուսուցիչների՝ Հոմերոսի հերմենևտների մեջնողական գործունեությունը, հավանական է, սահմանափակվում էր նրանով, որ թարգմանիչների նմանությամբ՝ նրանք անհասկանալի բառը պարզապես փախարինում էին հայտնիով (ընդգծումը՝ Ո. Ք.)¹²: Անտիկ հունական մշակույթի ատտիլյան շրջանում հերմենևտիկայի սկզբնավորումն ու կայացումը բնորոշելի է որպես մեջնողական պրակտիկա, որում տեսական ու գործնականորեն կիրառողական սկզբունք էր՝ անհասկանալի բառը և դրանով նշանակյալ ու ասման քերվող իմաստը փախարինել հայտնի բառ(եր)ով ու դրանցով արտահայտելի իմաստ(ներ)ով: Կարելի է ամրագրել, որ հերմենևտիկայի գոյության կոչումի ու իմաստի ոչ միայն դիցապատումային ստուգաբանությամբ, այլև նույնիսկ ուսցիոնալ նախապատությունում բովանդակ իր կիրառության մեջ

⁹ Бласс Фр., Герменевтика и критика, Одесса, 1891, с. 1.

¹⁰ Ск' и Платон, Соч. в 3-х т., т. 3, М., 1971, гл. 10, 606с, № 437:

¹¹ Шпет Г. Г., Герменевтика и ее проблемы – Контекст 1989, литературно-теоретические исследования, Наука, М., с. 232.

¹² Бласс Фр., Герменевтика и критика, Одесса, 1891, с. 2.

«հերմենուստիկա» տերմինը որոշարկվում է «մեկնություն» նշանակությամբ¹³:

4. Անտիկ շրջանի հեղինակների երկերում նկատելի է և մասնագիտական գրականությունում արդեն ամրագրյալ է, որ այս ժամանակաշրջանի մեկնողական պրակտիկայում հոմերուսյան, օրինական և այլ տեքստերում առկա են բառերի, բառակապակցությունների ու նախադասությունների ոչ զուտ բառացի խմասով, այլ՝ ուղղակի այդ իմաստների հետ մեկտեղ՝ նաև այլաբանական գործածություններ ու դրանցում՝ «ծածուկ» իմաստների ներկայություն ևս: Հերմենուստիկայում սկզբնավորվում ու արմատավորվում և այսպէս՝ սկզբունքային հաստատագրում է ստանում այն, որ յուրաքանչյուր լեզվական արտահայտություն հարկավոր է ըննության առնել ու զննել նախնական հետևյալ հարցադրության տեսակետից, թե՝ ունի՞, արդյոք, այն իմաստային բազմաբռվանդակության պոտենցիա, ներքուստ փոխկարգավոր ու միասնական իմաստային բազմաշերտություն: Հերմենուստիկայում հարկավորություն, անհրաժեշտ ու նախընտրելի պիտոյականություն է դառնում՝ լեզվական որևիցե արտահայտությունում նկատելով իմաստային բազմաբռվանդակ կառուցվածքի պոտենցիա, բացահայտել նրանում թաքնված իմաստ(ներ)ը:

Անտիկ հերմենուստիկայի ավանդությունում, համապատասխանաբար, որպէս մեկնաբանության «քարձ» եղանակ, իրականացվում էր նաև այլաբանական մեկնություն՝ «ծածուկ» իմաստների բացահայտման դիտավորությամբ: Բռն ապօնի քողարկվածություն, սրողում, այսինքն՝ այլաբանող ներկայություն, իսկ դա կնշանակի՝ ինորոր նյութի

¹³ Էրմηնեա և էրմηնեան տերմինները, որոնք օգտագործվում են արդեն ատտիկան շրջանում՝ ծագել են էրմηնեան գոյականից, ինչը հանդիպում է Պիևտարի ու Եսրիլեսի երկերում, և որի մեջ առկա է ինչպես «քարզմանիչ», այնպես է՝ առավել ընդարձակ իմաստով «մեկնիչ» եղանակությունները՝ էրմηնեան - այն մարդն է, ով հասկանալի լեզվով հաղորդում է անհասկանալին, օտարերկրայինը: Առավել ընդհանուր իմաստ է արտահայտում Ֆուլկիդեսի մոտ հանդիպող էրմηնեան բայր՝ խոսքի միջոցով շարադրել սեփական մտքերը, ինչը որոշակի առումով նորից «քարզմանություն» է: Նոյն իմաստով է օգտագործվում էրմηնեա բարոր Պլատոնի և Քևենֆոնի տեքստերում ու նաև Արիստոտելի «Պեր էրմηնեա» («Յահազ մեկնութեան») աշխատության մեջ, որում նա ընսում է նախադասության ու դատողությանը վերաբերող հարցեր: Ինչ հունորդության մեջ այդ բարոր գործածվում է իրեն տեխնիկական տերմին. նշանակում է «արտահայտություն»՝ ի տարբերություն «մտքի», ինչպես օրինակ Դևենտրիոսի «Պեր էրմηնեա» երկում (տե՛ս Ալաս Փր., Գերմենևտիկա և կրիտիկա, Օդեսա, 1891, էջ 1-2):

այլաբանական մեկնա-լեզվականացրամ, կարելի է նկատել, իհարկե, ինչպես քերթողների, այնպես էլ՝ իմաստասերների ստեղծագործություններում։ Հերակլիստեսի համար այլաբանությունը մի հնարք էր, որ հնարաբորություն էր ընձեռում ասել ինչ-որ բան և միաժամանակ «մտուացույց» անել մի այլ բան, որը չկը համընկամ ասվածի ուղղակի կամ բառացի իմաստի հետ։ Բառացի իմաստն ակնհայտ է, իսկ այլաբանական իմաստի մասին կարելի է միայն կոսհումներ անել, և ճշմարիտ իմացումը բոլորից բարնված լինելով խոսրի «մթին» լինելու պատճառով, մատչելի, ընկալելի էր միայն իմաստուններին, որոնց և հղում էր իր խոսքը Հերակլիստեսը։

«Հոմերոսի տեքստերի դպրոցական բացատրության հետ մեկտեղ ատոտիկյան շրջանում գոյություն ուներ նաև դրանց մեկնաբանության մեկ այլ՝ բարձր եղանակ։ Առանձին ուսումնասիրողներ (Թեոդեն Ուեզինացուց սկսած, Ն. Ք. 6-րդ դարի վերջ) ինչպես բանավոր, այնպես էլ՝ հատուկ աշխատություններում բացահայտում էին հոմերոսյան քերթվածների ծածուկ իմաստը (ուս նուօօίας), առասպելներում և, ընդհանրապես, Հոմերոսի պատմածում նկատելով էթիկայի և ֆիզիկայի ոլորտների տարրեր ճշմարտությունների այլաբանական շարադրանքը¹⁴ (օր. Մետրոդր Լամպսակացին՝ Անաքսագորասի աշակերտը, Ստեսիմբրոտ Թասիացին և այլն)։ Նրանց գործունեությունն արտահայտելու համար օգտագործվում էր «Էգեգեկեսուար» (էշցեւօծա) տերմինը, որը ատոտիկյան շրջանում դեռևս տեխնիկական նշանակություն չուներ, ինչը ապելի ուշ շրջանի երևույթ է։ Նրանց մեկնողական գործունեությունը չէր ներկայանում որպես իմաստի լոկ պարզ փախանցում՝ անհայտ բառը սոսկ փոխարինելով հայտնի բառով, այլ՝ առավել ազատ բացատրություն, բանզի այդ բառն իրենով ներանշանակորեն (իմպլիցիտ) հայտում է նաև դեկավարման իմաստ¹⁵։ Այլաբանական մեկնաբանության առնչությամբ եարկ է նաև նշել, որ այն Հին Հունաստանում արմատավորվել էր դեռ գործ իմաստունների» ժամանակներից, իր հետագա ներքին կայացման ամրապնդման նշանակալի իմպուս ստանալով նաև Հերակլիստեսի ստեղծագործությունների ներգործությամբ։

5. Մեկնության ենթակա էին տեսնվում տեքստեր, որոնցում պատմվող բովանդակությունն ուներ վարբուտուղղական և այդ իմաստով՝ վարքաբանական նշանակություններ։

¹⁴ Նոյն տեղում, էջ 3։

¹⁵ Տե՛ս նոյն տեղում։

Ստեղծագործություններում նկատվում էին կենսակերպի ու կենցաղի, օգտակար գործունեության ու բովանդակ կենցաղավարության կազմակերպման առումով նշանակալի խրատներ, սկզբունքներ, կանոններ ու տիպեր: Այդ ամենը որպես այդպիսին բացահայտվում էին անտիկ հերմենևստիկայում՝ ի սկզբանե ասութիվյան ժամանակաշրջանի քերականների՝ «հայտնի երկերի իմացություն» ուսուցանող գործունեության մեջ, ապա՝ արդեն իր անհրաժեշտ ու նախընտրելի որակական գիտակցած հաստատագրմամբ՝ որպես մեկնության տեսակ ու հերմենևստիկայի կիրառության տեսական սկզբունք եր իրականանում երիտրգիտական բարոյա-խրատական մեկնությունը:

Մեկնարանության կարիքն ընդգրկելով իին հոյների կանքի բոլոր ոլորտները՝ ունիվերսալ էր: Մեկնարանության կարիքը նաև մշտակա էր, քանզի իին հոյների հնագույն տեքստերն արդեն իսկ անտիկ շրջանում դարձել էին բավականաշապի անհասկանալի իրենց սերունդների համար: Հոմերոսի երկերն «ամենին էլ հեշտ չէր հասկանալ դասական ժամանակաշրջանում»՝ աթենացիների և հելլենիստական ժամանակաշրջանում՝ ալեքսանդրացիների համար այդ առումով այն ոչ քիչ դժվարություններ էր ներկայացնում, քան ժամանակակիցների համար «Նիբելունգները: Ուստի աթենացի դպրոցական ուսուցիչները պետք է շատ գրադարձին՝ եթե ոչ գիտական բացատրությամբ՝ Էկզեգետիկապավ, ապա՝ գոնե պարզ մեկնարանությամբ եերմենստիկապավ...» (ընդգծումները՝ Ռ. Ք.):¹⁶ Հին հոյների դպրոցային մասնագիտական կրթությունում արդեն իսկ գործնական անհրաժեշտություն էր դարձել մեկնարանել այդ ստեղծագործությունները, նրանցում ասված խորհուրդները, խոսքերն ու պատմված գործերը: Այդ ստեղծագործություններից էին հոյներն ուսանում վարքագիր խրատներ ու ձեեր, կանոններ ու կերպեր: Կենցաղը կազմակերպելու, կարգավորելու սկզբունքները և օգտակար գործունեության տիպերը որոնվում, որպես իսկ օրինակելի՝ արժենորվում ու ընդօրինակվում էին այդ հնագույն տեքստերում պատմվող բովանդակությունից: Այսպիսով, անտիկ շրջանում պրակտիկ կարիքներից ելնելով, եերմենստիկան հիմնվում է որպես պրակտիկ մեկնարավեստ, որպես այս կամ այն առանձին տեքստի կոնկրետ մեկնարանություն: Մ. թ. ա. IV դարից արդեն սկզբում է հետազոտական և ուրեմն՝ գիտական մեկնությունը կամ գիտամեկնությունը (Էկզեգետայ) առասպելների, քերթվածների և

¹⁶ Бласс Фр., Герменевтика и критика, Одесса, 1891, с. I.

կոնկրետորեն՝ Հոմերոսի պատմությունների նկատմամբ, իրականացվում էին ծածուկ՝ փոխաբերական, բարոյական և ֆիզիկական իմաստների որոշումներ:

6. Անտիկ շրջանի հերմենևտիկայի ավանդությունում, սովորական ժամանակաշրջանից ի վեր, մեկնարկան պրակտիկայում առավել չափով իր ներկայությունն է մատչում ու հաստատվում քննողական մոտեցումը՝ ոչ միայն իրենում գերակշռող լեզվական-քերականական կողմնորոշվածությամբ, այլև տեքստի ու հենց դրանում ասվածի քննության իր ուղղությունների ու առանձնահատկությունների ընդունմամբ։ Հարկ է նաև ամրագրել, որ սովորական գործունեության այս շրջանում՝ համոզելու պրակտիկ նպատակով մեկնարանության հարցը ձևակերպում էին՝ կապերով այն լեզվաբանական տեսական խնդիրների ու լեզվի ճշմարիտ լինելու հիմնահարցի հետ և հենց այդ առումով՝ լեզվի պոտենցիալի ու գործածության խնդիրների մեջ շեշտվում էր բարի, խորի մրանշանակության և բազմանշանակության հարցերը։ Դ. Գայդենկոն գրում է. «Լեզվի նկատմամբ իրենց հետաքրքրության շնորհիվ սովորական գիտելիքի այն բնագավառի հիմքը դրեցին, որն այժմ մենք անվանում ենք բանասիրություն»¹⁷: Սովորական բանասիրական կողմնորոշման պատճառով անտիկ շրջանում հերմենևտիկական մեթոդների, մեկնարկան սկզբունքների ու հնարքների որոնումն ու հետազոտումն իրականացվում էր որպես բանասիրության մի մաս։ Սակայն հերմենևտիկայի բուն պոտենցիալը և, հիրավի, սովորական գործունեությամբ պայմանավորված, հերմենևտիկայի թափանցանց շարժն ու ներկայությունը բանավոր և կամ զրավոր ասվածի վերաբերյալ խորհրդածություններում ավելին էր, քան սույն բանասիրության շրջանակները և ընդգրկում էր նաև իմաստասիրությունը։ Սովորական գործունեության ժամանակաշրջանում հերմենևտիկայի կոչման խկությունն ու ըստ այդմ՝ դիտավորությունն ու կատարումը նկատելի էր նաև իմաստասիրությունում։ Մեկնարկան պրակտիկան և դրանում՝ քննողական մոտեցումն իր ընդլայնված ուղղություններով իր ներքին կայացումն էր ունենում նաև իմաստասիրությունում։ Քննողական մոտեցման մեջ նախկին քերականականից բացի, այլև ոչ պատեհաբար, այլ՝ առավելաշահ հետևողականությամբ՝ իրենց ինտենցիայի (նշանակայի ուղղորդվածության) ու առանձնահատկությունների հատակ արտահայտվածությամբ մուտք էին գործում տեքստերի և դրանցում՝

¹⁷ Гайденко П. П., Эволюция понятия науки, М., 1980, с. 118.

մտքերի, խոսքերի ու գործերի՝ ըստ բավանդակության, ըստ տրամաբանության և հատկապես ըստ բարոյականության քննությունները:

Ինչպես նշում է Ֆր. Բլասը, ստիեստներն, անշուշտ, վերլուծում էին նաև քերթողների երկերը, սակայն մեկ այլ կերպ՝ յուրովի (տե՛ս Պլատոնի «Դրոթագոր»-ը): Նրանց գործունեությունն այս դեպքում կողմնորոշվում էր ոչ միայն դեպքի էկզեկտիվիկա (զիտամեկնություն): «Նրանք գրադարձում էին ոչ միայն էկզեկտիվիկայով, այլև՝ քննադատությամբ. երանք պարսավում էին: ... Ընդեմ պարսավողների ի հայտ էին զայխ նաև պաշտպաններ: ... Պարսավի էին ենթարկվում քերթոքանուները՝ ըստ բավանդակության, նաև տրամաբանությանը հակառակ և հատկապես՝ բարոյականությանը հակառակ (ընդգծումները՝ Ռ. Ք.)»¹⁸, որոնք առկա էին խոսրում և տերսում: Նրանց գործունեության մեջ գերակշռող քննողական մոտեցմանն առավելապես հատուկ էր լեզվական-քերականական կողմնորոշվածությունը: Սովորաբար առաջնորդվելով համոզելու պրակտիկ նպատակով, մեկնարանության հարցը ձևակերպում էին՝ կապելով այն լեզվաբանական տեսական խնդիրների և լեզվի ճշմարիտ լինելու հիմնահարցի հետ: Լեզվի խնդիրների մեջ շեշտվում էր բարի, խոսքի միանշանակության և բազմանշանակության հարցերը:

Սովորաբար, լինելով բարձրագույն կրթության, որում և՝ ճարտասանական արվեստի ուսուցիչներ, և նրանց հետ նաև բոլոր հոկտորները շարունակեցին ու ընդլայնեցին առաջին մեկնիշների (էկզեկտների) գործը: Իմաստափրության և պատմական քննական մոտեցման ազդեցությունն ունեցավ հիմնորոշ նշանակություն՝ փոխվեց վերաբերմունքն ավանդական կրոնական աշխարհացքի և հոմերոս-հեսիոդոսյան դիցարանության մեկնաբանության նկատմամբ: Մեկնաբանության մեջ բացի գործնականից ձևակերպվեց նաև տեսական-զիտական հետաքրքրություն և կողմնորոշում:

7. Իմաստափրության նկատմամբ մեկնողական պրակտիկան, հատկապես զարգանալով սովորաբաների ժամանակաշրջանում, իր հետագա նշանակալի կայացումն է ունենում նաև Պլատոնի ու Արիստոտելի աշխատություններում: «Հերմենևստիկա» բառի փիլիսոփայական գործածության մեջ պահպանվում ու նաև շեշտվում է միջնորդություն իրականացնող նրա դերը: Մասնավորապես, Պլատոնի «Տիմեոս»-ում հերմենևստ է կոչվում մարզարեն, որպես հատուկ գերբանական իմաստի մեկնաբան, իսկ «Էռնա»-յում հերմենևստ է

¹⁸Տե՛ս Բլաս Փր., Գերմենեվտիկա և կրիտիկա, Օդեսա, 1891, էջ 4:

կոչվում բանաստեղծը՝ որպես աստվածների ուղերձների մեկնաբան¹⁹: Այս դեպքերում ևս ամրագրելի է հերմենևուսիկայի գոյության բնորոշումը որպես խկության բացահայտում:

Արիստոտելի «Յաղագու մեկնութեան» (*«Peri Hermeneias»*) աշխատությունում «մեկնությունը» նշանակում է ներքինի «արտաքինացում»: Դատողությունը մեկնություն է այնքանով, որքանով փորձում ենք մտածլողը հաղորդել բառերի միջոցավ: Այս ըմբռնումը ներկա է նաև ստոյիկների ուսմունքում՝ «արտաքին» և «ներքին» լոգոսի (logos prophorikos և logos endiathetos) նրանց տարբերակման մեջ: Նկատնեք, որ ստոյիկների այս տարբերակման մեջ նույնպես առկա է վերոնշյալ տեսակետը «ծածուկ» իմաստի վերաբերյալ: յուրաքանչյուր լեզվական երևույթում հարկավոր էր նկատել նրանում թաքնված իմաստը: Ստոյիկների կողմից շարունակվում է առասպեկների այլարանական մեկնաբանությունը: Անտիկ շրջանում փիլիսոփայական ավանդության կայացմանն աղջներ հերմենևուսիկայում առավել չափով ընդգծվում ու կատարելագործվում է այլարանական մեկնության պրակտիկան:

8. Ելեմենտարական ժամանակաշրջանում արևելքի հետ շփումների հետևանքով բարգմանական քննութիւնը նոր խնդիրների առաջացման պատճառով ընդլայնվում են քննելու և մեկնաբանելու տեսական ու գործնական կարիքները: Ինչպես և գրում է Ֆր. Բլասը, աստիլյան շրջանում բանասիրությունը դեռևս այնպես զարգացած չէր, ինչպես ալեքսանդրյան շրջանում, երբ «արդեն առաջանում է քերականությունը (γραμματική) որպես հմայիրիկ արվեստ և առաջանում է քերականագետների (γραμματικοί), պատվական խավ, որոնք սկզբնականում անվանվում էին առավելապես քննադատներ (κριτικοί), որ և խիստ տարբերվում էին քերականներից (γραμμαտισταί), այսինքն՝ դպրոցական ուսուցիչներից: Քերականության այդ սեռը, զիսավորապես, գրավոր հուշարձանների ուսումնասիրություն է, և ամենին կ այն չէ, ինչը որ մենք այժմ հասկանում ենք «քերականություն» անվան տակ»²⁰: III դարում նկատվում էին առասպեկների մեկնաբանության երեք որոշակի ուղղություններ՝

¹⁹Տե՛ս Շլետ Գ. Գ., Գերմենևտիկա և ее проблемы – Контекст 1989, литературно-теоретические исследования, "Наука", М., էջ 232:

²⁰Տե՛ս Շլետ Գ. Գ., Գերմենևտիկа և ее проблемы – Контекст 1989, литературно-теоретические исследования, "Наука", М., էջ 4-5:

ա) բարոյախրատական և որպես այդպիսին՝ հոգե- ու կենսա-
խրատական,

բ) այլաբանական,

զ) պատմական:

Հիմնվեցին նաև հելլենական կրթության երկու հիմնական
կենտրոնները՝ Ալեքսանդրյան և Պերգամյան դպրոցները, որոնք
ներկայացնում էին մեկնազիտական երկու տարբեր ուղղություններ՝
անազոգիստներ և անոմալիստներ:

9. Ի մի բերելով անտիկ հունական ավանդությունում հերմենստիկայի
նախագոյության սկզբունքային ինտենցիայի և բուն կատարումի
համառոտ այս քննությունը, կարելի է ասել, որ մեկնության խնդիրը
կոնկրետորեն՝ հին հույների և հետազայում ընդհանրապես՝ նաև այլ
ազգերի կյանքում պայմանավորված էր մարդկային ինքնությունը,
կենսակերպն ու այլոց եետ համակեցությունն իրենց հստար առավել
նախընտրելի ու բարեկարգ կայացմանն ուղղորդելու և կատարումի
բերելու կարիքով: Այդ կարիքի հոգածության խնդիրն անմիջականորեն
առնչվում է տեսական ու գործնական իմաստության խնդիրն: Կարելի է
ամրագրել, որ հին հույների կյանքում ու մշակույթում մեկնության խնդիրն
ու հերմենստիկայի նախագոյությունը պայմանավորված էր մարդկային
ինքնության ու կենսակերպի, այլոց եետ համակեցության
բարեկարգության հասանելու հստար անհրաժեշտ ու նախընտրելի
տեսական ու գործնական իմաստության ներկրության կարիքի այս կամ
այն կերպ ու չափ հասկացմամբ, ըստ մարդկային ընդհանրական ու նաև
անհատական կարողության:

Գրավոր տեքստամշակութային ավանդության կայացման այս
շրջանում հերմենստիկայի գոյությունը նույնական բնորոշելի է
երկակիորեն: Մի դեպքում՝ հերմենստիկան ներկայանում է որպես
գրավոր տեքստում բուն «ասվածի» հասկացում՝ այդ «ասվածին», նաև և
առաջ, վերաբերվելով որպես որևէ կերպ նշանակալի, կամ՝ ուղղակիորեն
որպես մարդկային կարողությանը հասանելի էական իմաստության,
ուստի և ձգտում ունենալով դրա հասկացման: Մյուս դեպքում՝ այն
ներկայանում է որպես գրավոր տեքստով (տեքստի միջոցով) փոխանցվող
եեղինակի կամ եեղինակային մտքի հասկացում՝ այդ մտքին նույնական
վերաբերվելով որպես որևէ կերպ նշանակալի, կամ՝ ուղղակիորեն
մարդկային կարողությանը հասանելի էական իմաստության:

Անտիկ հունական շրջանում հերմենևստիկայի դիցապատում ու ռացիոնալ նախապատմության քննության մեջ նկատի ունենալը նրա դրսնորումների ողջ տեսականին, ըստ իս, կարելի է հաստատագրել «փսկության հերմենևստիկայի»՝ հետազոյում առավելաշափ հատակ արտահայտված իր ատրիբուտներով հայտրոշելի պատմական եղյուրի սաղմնավորման սկզբունքային նախադրյալների առկայություն։ Աստ եական է նաև ամրագրել հերմենևստիկայի հայեցակարգի անտիկ հունական ավանդության անթաքչության և-կամ իսկության եռակի մեկնարանության հնարավորություններ։ Հերմենևստիկայի նախագոյության ինտենցիայի ու կատարումի համառոտ այս քննությունն ի մի բերելով, կարելի է ասել, որ անտիկ հունական հերմենևստիկայի նախագոյության ու հենց ավանդության դիտավորություն, կերպարանում ու կատարում ներկայացող՝ հերմենևստիկայի կոչման ու իսկության բանաձևի եռակի մեկնարանության հնարավորություններն են՝

ա) բանավոր կամ գրավոր տեքստում կամ տեքստով ասվածում մարդկային կարողությանը հասանելի ամենայն հնարավոր իսկության բացահայտում,

բ) բանավոր կամ գրավոր տեքստում և-կամ տեքստով ուղղակիորեն ասվածի հասկացում՝ «ի՞նչ» և «ինչպէ՞ս» իր ասվածության մեջ,

գ) բանավոր կամ գրավոր տեքստում հեղինակի կամ հեղինակային նկատաշաղաթայի մտքի հասկացում։

Հերմենևստիկայի կողմնորոշումը դեպի բ) և գ) կայանում էր՝ ասվածը և-կամ տեքստում հեղինակի նկատաշաղաթայի միտքը որևէ կերպ ու չափ նշանակալի, կամ՝ մարդկային կարողությանը հասանելի էական իմաստություն դիտարկելու պատճառով։ Իսկ որևիցէ մի բան՝ բանախտության ու գրության մեջ բուն ասվածը և-կամ հեղինակային միտքը, էականորեն նշանակալի և-կամ սկզբունքորեն իմաստություն կարող են լինել միմիայն իսկության որևէ կերպ ու չափ ստույգ կամ կատարյալ բացահայտություն լինելու պարագայում։

ԱՍՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածում մեկնությամբ հանդերձ ներկայացվում է, որ անտիկ հունական գրական ավանդությունում՝ քերականականների, քերականագետների, սովետաների ու փիլիսոփաների երկերում, հերմենևստիկայի սկզբնավորումն իրենում սաղմնավորել է նաև «փսկության հերմենևստիկայի» իր տարատեսակ արտահայտություններով

հանդերձ, վիխսմիասնացմամբ ամբողջացող ու ընդհանրացող պատմական եղելումը:

Բանալի բառեր. հերմեննտիկա, իսկություն, մեկնություն, նախապատմություն:

ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ «ГЕРМЕНЕВТИКИ ИСТИНЫ» В МИФО-НАРРАТИВНОЙ И РАЦИОНАЛЬНОЙ ПРЕДИСТОРИИ АНТИЧНОЙ ГЕРМЕНЕВТИКИ

Ромик Кочарян

*Кандидат философских наук,
старший научный сотрудник, «Матенадарана» имени Маштоца*

РЕЗЮМЕ

В статье интерпретируется предложено, что в античной греческой литературной традиции – в трудах грамматиков, софистов и философов – формирующаяся герменевтика заключала в себе также зарождение «герменевтики истины» со всей разновидностью своих проявлений – во взаимо-единяющем цело- и обще-образовании её исторического становления.

Ключевые слова: герменевтика, истина, интерпретация, предистория.

PRESUPPOSITIONS FOR THE FORMATION OF "HERMENEUTICS OF TRUTH" IN THE MYTHIC-NARRATIVE AND RATIONAL PREHISTORY OF ANCIENT HERMENEUTICS

Romik Kocharyan

Candidate of Philosophy,

Senior Researcher of the «Matenadaran» after Mashtots

SUMMARY

In the article, it is interpretively presented that in the ancient Greek literary tradition - in the writings of grammarians, sophists and philosophers - the emerging hermeneutics also contained the preliminary foundations of the "hermeneutics of truth" with the whole variety of its manifestations - in the mutually-uniting generality and wholeness of its historical formation.

Key words: hermeneutics, truth, interpretation, prehistory.